

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

תשא

(חלק טז — שיחה ג)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

שנת המאה ועשרים להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת כי תשא, יביח אדר א, ה'תשפ"ב (א)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

תשא ג

402

הקב"ה „אנכי ה' אלקיך” – „לשון יחיד” – הוא כדי „ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריו במעשה העגל וזהו שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך לא להם צוית לא יהי לכם אלקים אחרים אלא לי לבדי” – ואם כן למה נדרש רש"י כאן להסבר אחר לטענת משה רבינו „למה ה' יחרה אפך בעמך”?

ואין לומר, שכוונת רש"י לפרש את הפסוק בשני אופנים⁵, ולא הביא כאן את ההסבר מפרשת יתרו כיון שכבר כתבו לעיל – דאינו מסתבר שכאן בפרשתנו, במקור הענין, נמנע רש"י מלהזכיר פירוש זה (אפילו בקיצור בלשון „דבר אחר” וכיוצא בזה) וסמך על זה שכבר פירשו בדרך אגב ושלא במקומו בפרשת יתרו. ובפרט שהסבר זה עדיף – שהרי הוא שולל לגמרי טענה כלפי בני ישראל – ולא רק חרון אף הבא מ„מתקנא”.

ובהכרח לומר ששני פירושי רש"י מבארים שני ענינים שונים, כדלקמן.

ב. גם צריך להבין:

מפשטות לשון רש"י „כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור” מובן, שהענין ד„מתקנא” מתייחס לעבודה זרה גופא – וטענה כזו כלפי הקב"ה הרי היא היפך הכבוד.

יתירה מזו: הטענה „כלום מתקנא וכו'” היא השאלה ששאל אגריפס

א. בפסוקי „ויחל משה את פני ה' אלקיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך וגו'”, פירש רש"י: „למה ה' וגו'” – „כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור”.

בפשטות כוונת רש"י בפירושו ליישב שאלה העולה על הפסוק – כמו שביארו מפרשים²: מאחר שבני ישראל חטאו בחטא חמור כל כך – עבודה זרה (חטא העגל), הרי מובן טעם חרון האף – ומהי שאלת משה רבינו „למה ה' יחרה אפך בעמך”?

ומצד תמיהה זו, כתבו כמה ממפרשי התורה³, שהוראת תיבת „למה” כאן (אינה „מדוע”, אלא) היא „לא”; והיינו, שביקש משה מהקב"ה „אל יחרה אפך בעמך”. אבל רש"י, המפרש פשוטו של מקרא, מתרגם גם כאן את תיבת „למה” כפשוטה: מדוע; ולכן פירש רש"י שטעם הטענה „למה ה' יחרה אפך” הוא „כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור”.

אבל צריך להבין: כבר לימדנו רש"י לעיל בפרשת יתרו⁴, שהטעם לאמירת

(1) פרשתנו לב, יא.

(2) רא"ם. גו"א. באר מים חיים כאן. ועוד.

(3) ראה (ע"פ) דרשות ר"י אבן שועיב „ובשביל זה פי' הגאון. פי' רס"ג עה"ת (קאפח). וראה שם הערה 3. פשיטא – תרגום הסורי. וראה ראב"ע „והנה למה ה' יחרה אפך בעמך כמו אל תשחת עמך כו'” וברמב"ן „כי זאת התפלה היא אשר הזכיר במשנה תורה כו' אל תשחת עמך כו'”.

(4) כ, ב.

(5) ברא"ם כאן „וזה וזה יכשר”. ובריב"א „הרי לך פתרון המקרא בשני פנים מפי רש"י”.

אתה טועה כמותם והלא אין בו ממש אמר לו אם כן למה אתה כועס על בניך כו" – אשר זהו: (א) לשון של כבוד יותר; (ב) בזה מודגש רק הכעס „עליהם“, „על בניך“?

(ב) מאחר שלא מצינו, בפשוטו של מקרא, כל מענה לטענת משה לקב"ה „כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור“, אינו מחוור: מהו גודל העוון באיסור עבודה זרה, „לא יהי לך אלקים אחרים גו' לא תעשה גו'“, כיון שאינם מציאות כלל?

ג. גם אינו מובן, לשם מה הזכיר רש"י שני ענינים: „(כלום מתקנא אלא) חכם בחכם גבור בגבור“¹¹?

ואין לומר שזהו בהתאם ללשון הכתוב¹² („אל יתהלל חכם בחכמתו גו' הגבור בגבורתו“) וכן ללשון הסיפור „הנ"ל – שהרי:

(א) בפסוק, וכן בסיפור הנ"ל, נזכר גם ענין שלישי „עשיר בעשירו¹³ (בעשיר)“, ורש"י השמיטו.

(ב) כידוע, במקום שנוקט רש"י כפל לשון (ואריכות – בכלל) הרי זה דוקא משום שהכפילות (או – האריכות) נוגעת לפירוש פשוטן של כתובים – ולא מפני שכן היא הלשון בפסוק ובמאמרי רז"ל.

(11) כ"ה ברוב הדפוסים, ובדפוס שני. אבל בדפוס ראשון ובכו"כ כתי רש"י איתא רק „גבור בגבור“.

בפי' תוס' (הדר זקנים), ובפי' הרא"ש הובא תוכן מדרשים הנ"ל שבהערה שלפנ"ו. ומפרשים „כלום גבור מתקנא אלא בגבור כמוהו“.

(12) ירמ"ט, ט, כב.

(13) וכ"כ בעקידה כאן (שער שלשה וחמשים).

(שהי' גרי⁶) את רבן גמליאלי (על זה שהקב"ה נקרא „א"ל קנא“⁸) והשיב לו רבן גמליאל (במשל) שאין הקב"ה „מתקנא“ בעבודה זרה, אלא בעובדי⁹.

ולפי זה תמוה:

(א) נניח שיש לרש"י יסוד המכריח שתוכן טענת משה הי' „כלום מתקנא וכו" – אבל מפני מה פירש שהטענה היתה בנוגע לעבודה זרה גופא (כקושיית אגריפס הנ"ל), ולא כפירוש המדרש¹⁰ (על אתר) בטענת משה: „אמר רבון העולם עשו לך סיוע ואתה כועס עליהם העגל הזה שעשו יהי מסייעך כו“. אמר הקב"ה משה אף

(6) פרש"י במס' ע"ז שבהערה הבאה.

(7) ע"ז נה, א. ובמכילתא יתרו כ, ה השאלה בשינוי לשון קצת. וראה הערה 9.

(8) ואתחנן ד, כד. ומה שלא הקשה עה"פ בעשה"ד יתרו כ, ה – מובן בפשטות ממה שמביא גם התחלת הכתוב כי ה"א אש אוכלה הוא (דלכאורה רק על סיומו „א"ל קנא“ מקשה) – דזהו מגדיל ה„מתקנא“. ועד שקשור ב„אש אוכלה“. ולהוסיף כי ביתרו ממשיך „פוקד עון אבות על בנים גו"“. שמפורש שה„קנא“ הוא בעובדי, משא"כ בואתחנן, שלא נאמר עונש לעובדי, ואדרכא, מדבר בגדולת ה' „כי ה"א אש אוכלה הוא“. אבל להעיר דגם לפנ"ו בגמרא שם (נד, ב), „שאל פלוספוס אחד את ר"ג כו מפני מה מתקנא בעובדי ואין מתקנא בה“ הביא הכתוב דואתחנן. ולהעיר משינוי לשון רש"י ביתרו ובואתחנן שם. ואכ"מ.

(9) כן מובן מפרש"י שם ד"ה אין מתקנא „לשנא את בעלה“. ובמכילתא מפורש זה בתוכן המענה, ע"ד תשובת ר"ג שהוזכרה בגמרא לפנ"ו „שאל פלוספוס אחד את ר"ג כו מפני מה מתקנא בעובדי ואין מתקנא בה“. ובמכילתא לפנינו בהשאלה „וכי יש כח בע"ז להתקנאות בה“ נזכר „שאל פלוספוס אחד“. וראה חדא"ג שם.

(10) שמו"ר פרשתנו פמ"ג, ו (בסופו). וראה שם, ז (במדבר פ"ב, טו. פס"ר פי"א, ו). ותחומא פרשתנו כב. וראה הערה הבאה.

בכתוב הלשון¹⁶ „מכשפה לא תחיי“, שמשמעותה כפשוטה שאסור להניח ל„מכשפה“ לחיות¹⁷, משמיענו רש"י, שאין פירוש הדבר שיש להרוג כל „מכשפה“ שרואים, „אלא תומת בבית דין“.

יתירה מזו: אפילו בחטא הראשון – חטא עץ הדעת, שבו אמר הקב"ה בפירוש באזהרה לאדם הראשון¹⁸, „לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות“, רואים אנו מכל מקום, שאדם הראשון לא נענש על עבירתו בעונש מיתה ומיתה תיכף ומיד, אלא רק לאחר שחי תשע מאות ושלשים שנה.

משא"כ כאן, בחטא העגל, אמר הקב"ה „ועתה הניחה לי וגו' ואכלם“ – היינו, שהעונש הוא מיתה, ויבוא מיד לאחר החטא¹⁹; ויתר על כן: „ואכלם“ קאי על כל בני ישראל, ובכלל זה גם אלו שלא עבדו לעגל²⁰ – כפי שמובן גם מהמשך הדיבור „ואעשה אותך לגוי גדול“²¹ (וכדברי רש"י²² „אם כסא של ג' רגלים אינו עומד לפניך בשעת

וצריך להביין: במה נוגעים כאן שני הענינים לפשוטו של מקרא?

ד. והביאור בזה:

הכרח רש"י לפירושו „כלום מתקנא וכו'“ הוא מקושי מסוים בלשון הפסוק „למה ה' וגו'“ (או, כבדפוסים אחרים, „למה ה' יחרה אפך“¹⁴) שהעתיק: לאחר שאמר הקב"ה למשה „ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם גו'“, הרי ה' על משה להשתדל לכל לראש למנוע את ענין „ואכלם“ ולטעון „למה ה' תכלה את עמך“ (וכיו"ב) ורק לאחר מכן „למה ה' יחרה אפך“, ובפועל – תחילה טען משה „למה ה' יחרה“ ולאחר מכן – טען כנגד „לכלותם“?

וההסברה בזה:

על עצם חיוב המיתה עבור חטא העגל, לא היתה אצל משה רבינו כל קושיא. כבר נאמר בתורה לעיל, שיש כמה וכמה עבירות שחייבים עליהן עונש מיתה רחמנא לצלן – ולא מצינו כל טענה ותמיהה על זה. והטעם לכך מובן בפשטות: על עבירה חמורה מגיע עונש חמור – מיתה ר"ל.

התמיהה כאן עולה בנוגע לאופן העונש – „ואכלם“ – הדורש בהכרח סיבה מיוחדת:

כלל הוא בתורה, שחיוב ועונש מיתה יתכן דוקא במקום שיש עדות (לאחר התראה) ולאחר חקירה ודרישה של בית דין¹⁵. ואפילו כאשר נאמרת

(14) ובדפוס שני „למה ה' יחרה“. ובדפוס ראשון ובכמה כתבי יד רש"י נעתק גם „בעמך“. וכ"ה ברא"ם.

(15) ופשוט הוא עד כ"כ שאין רש"י צריך לפרשו בכל פעם שנאמר עונש מיתה.

(16) משפטים כב, יז.

(17) ועפ"ז מובן הטעם שהוצרך רש"י לפרש שם. וראה נח ט, ה"ז. פרש"י שם. ובכ"מ.

(18) בראשית ב, יז.

(19) ראה פרש"י לקמן לב, כ: עדים בלא התראה במגפה כו' לא עדים ולא התראה בהדרוקן כו'.

(20) ראה פרש"י לב, כו. – בנוגע לנשים וילדים להעיר מפרש"י פרשתנו שם, ב „אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן כו' והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן“ (בדפוס א' „ופרקו של עצמם“. ובדפוס ב' – „שעל“). ולהעיר מפרש"י שם, ו.

(21) לב, י.

(22) שם, יג.

עובדי העגל, אלא זהו מצד חרון אף ביחס לעבודה זרה גופא²⁶.

ולכן טען משה, "למה ה' יחרה אפך" – מצד עגל הזהב – "כלום מתקנא אלא חכם בחכם וכו'": הלא העגל אינו מציאות כלל, ואיך יוכל לגרום את ענין "מתקנא" (חרון האף) בעבודה זרה ולעורר את העונש ד"ואכלם" על כל ישראל ותיכף ומיד.

ה. עפ"ז מובן הטעם שלא הביא רש"י כאן פירושו בפרשת יתרו, "ליתן פתחון פה למשה . . . וזהו שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך לא להם צוית כו'":

שם פירש רש"י את ההדגשה טענת משה (לפי הפירוש הנוגע שם על אתר במקום הציווי), שישנו "פתחון פה" אפילו עבור עובדי העגל עצמם, שגם הם אינם מחוייבים כלל בעונש על הציווי, "לא יהי' לך אלקים אחרים גו'". אבל בלימוד פשוטו של מקרא כאן – בסיפור כל המאורע, מוכח מן הלשון "למה ה' יחרה אפך גו'", שהטענה אינה על עצם העונש לעובדי העגל, אלא על הענין ד"יחרה אפך" ביחס לעבודה זרה עצמה²⁷, וכנ"ל בארוכה.

ו. עפ"ז מובן גם מה שהביא רש"י כאן את שני הענינים, "חכם בחכם גבור בגבור": בדיבור הקב"ה למשה, "לך רד

26 (להעיר מלקו"ש ח"ז (ע' 206 ואילך) בחרון אף דע"ז (ע"ד ההלכה).

27 ועפ"ז מובן גם זה שלא פרש"י שטענת משה היתה, "למה ה' יחרה אפך בעמך" – באותם שלא עבדו העגל וכיו"ב, ועפמש"כ לפני"ז, שחת עמך – ערב רב שקבלת מעצמך כו' הם שחתו והשחיתו", וככמה מפרשי התורה (ראה ספורנו. אברבנאל (אופן הא'). אוה"ת. ריב"א. ועוד) – כי ע"ז הו"ל לטעון למה ה' יכלה גו' וכיו"ב.

כעסך קל וחומר לכסא של רגל אחד" –

ועונש כזה אינו יכול לבוא מצד העבירה בלבד²³, אלא מפני שנתקיים, "ויחר אפי בהם" (ולכן חומר העונש גדול מן המגיע על עצם העבירה).

וזו היתה טענת משה: "למה ה' יחרה אפך – כלום מתקנא אלא חכם בחכם וכו'": ניתן להבין מדוע מגיע עונש חמור על חטא חמור דעבודה זרה, ובפרט שעבודת, "אלקים אחרים" היא דבר שאין לו מקום בשכל, להעלות על הדעת שיש בהם ממשות ח"ו (וכן אין לזה מקום במידות, להרגיש תאוה לזה)²⁴, וכפירוש רש"י לעיל²⁵: "שאינן אלקות אלא אחרים עשאוים אלקים עליהם", וממילא מובן, שעל חטא כזה מגיע עונש חמור;

אבל מזה שאמר הקב"ה, "ואכלם" – (א) ללא בית-דין, (ב) תיכף ומיד, (ג) על כל ישראל – מוכח, שזהו עונש שאינו בא רק מצד (ובהתאם לחטא של)

23 בעונש עיר הנדחת (ראה פרש"י פרשתנו שם, כ) נאמר (ראה יג, טז) "הכה תכה את יושבי העיר ההוא גו' החרם אותה ואת כל אשר בה ואת בהמתה גו'". ויל"ע עפ"י פשוטו איך הדין באנשים נשים וטף שלא הודחו עמה (ע"ד ההלכה – ראה רמב"ן שם. ובכ"מ). אבל גם שם: (א) צ"ל "ודרשת וחקרת ושאלת היטב גו'", שבע חקירות" (שם, טו וברש"י). (ב) נאמר (שם, יח) "חרון אפך". ואכ"מ.

24 להעיר מיומא (סט, ב) ביצרי דע"ז. אבל ע"פ פשוטו לא מצינו לכאורה שינוי בזה (ראה ה' להם יצה"ר לע"ז). וראה לקו"ש ח"א ע' 144 ואילך שבקשו ממוצע במקום משה אלא שאח"כ בא מזה חטא ע"ז.

25 יתרו כ, ג.

היתה להם עשירות מופלגה מביזת מצרים ויתר על כן מביזת הים³⁰.

וזהו שאמר משה רבינו: „למה ה' יחרה אפך, הענין ד„מתקנא“ בעגל אין לו מקום כלל, שהרי „כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור“ – הלא האמת היא שהקב"ה הוציאם מ„מצרים בכח גדול וביד חזקה“, ולא העגל ח"ו, וכי לעבודה זרה אין כל חכמה או גבורה, ואם כן מה מקום יש להיות „מתקנא“ בעבודה זרה!

ז. מ„יינה של תורה“ בפירוש רש"י:

לכאורה עדיין צריך להבין: אמנם בנוגע לעבודה זרה אין כל מקום להיות „מתקנא“, ד„כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור“, אבל מצד עובדי העגל שאמרו „אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים“, הרי לכאורה יש מקום ח"ו לענין ד„מתקנא“ – „א"ל קנא“ – בעובדי העגל, שהרי הם סברו שהעגל „חכם“ ו„גבור“.

והביאור בזה:

אדם מישראל מצד עצמו אינו טועה בעבודה זרה³¹; הוא יודע שזהו עץ ואבן בלבד ואינו מייחס כל חשיבות לעבודה זרה, אפילו כאשר הוא עובר חטא זה, מפני ש„גם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית"ו³², וכמאמר רבינו הזקן: יהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות³³. ומה

כי שחת עמך גו" אמר „סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים“ – והנה, אף שבני ישראל²⁸ אכן אמרו זאת, צריך להבין מפני מה נזכר הדבר בכתוב – במה נוגעת לגודל החטא ד„עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו“ האמירה בשעת מעשה „אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים“? ועד"ז מצינו גם בטענת משה לקב"ה „למה ה' יחרה אפך בעמך“, שסיים משה, „אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה“.

אלא מזה גופא מוכח, שלחרון האף (הענין ד„מתקנא“) ה' קשר (גם) לאמירתם „אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים“, ועל זה היתה טענת משה „כלום מתקנא“ ב"ב הפרטים ד„חכם“ ו„גבור“.

והביאור: על מנת להוציא את בני ישראל ממצרים ולהנהיגם במדבר נדרשו שני דברים – „חכמה“ ו„גבורה“, אבל לא (ה') הכרח בעשירות, וכמובן, שפרטי יציאת מצרים וכו' עם הנסים ונפלאות דרשו חכמה גדולה (איך לעשותם)²⁹ וגבורה (לעשותם בפועל).

ועוד: רצונם של עובדי העגל שיעזרם וכו' לא ה' בנוגע לעשירות, שהרי, כפי שכבר הודיענו רש"י לעיל,

(30) בשלח טו, כב.

(31) תניא פ"ט.

(32) תניא פכ"ד.

(33) ראה ד"ה באתי לגני השי"ת פ"ג. היום

יום ע' עג.

(28) ראה פרש"י לב, ד. ומסיים „ואח"כ הטעו

את ישראל אחריהן“.

(29) וכן אמרו לפני"ז (לב, א) „עשה לנו אלקים

אשר ילכו לפנינו“.

שומר עובד העבודה־זרה, אלה אלקיך ישראל, הרי זה רק מפני ש, נכנס בו רוח שטות³⁴ (ומזה באים דיבורים כאלה), ורוח שטות זו היא דבר נפרד ממנו עצמו (נכנס בו).
 וזוהי טענת משה, למה ה' יחרה אפך בעמך – גם מצד „עמך”³⁵, מצד

בני ישראל, לא צריכה להיות נתינת מקום לענין „מתקנא”, כי מצד מהותם מושלל אצלם לגמרי להחשיב ח"ו את העבודה־זרה ל„חכם” או „גבור” – ולכן הנה „כלום מתקנא”³⁶ אלא חכם בחכם גבור בגבור, ודברים אלו פעלו אשר וינחם הוי' גו'.

(משיחת ש"פ תשא תשל"ב)

34) ובמכש"כ משאר עבירות – סוטה ג, א. וראה תניא שם ופכ"ה.

ולהעיר מסנה' (קו, א. הובא בפרש"י בלק כה, ב): וישתחוו לאלהיהן. כשתקף יצרו עליו (דג"ע).

35) גם אלה שהם כמו (גחלים) עוממות (שער היחוד והאמונה פ"ז).

36) ואף שמצד המעשה והכפועל דעובדי ע"ז ה' צ"ל קנאה – י"ל ע"פ משנ"ת באוה"ת בראשית (ריט, ב) „הקנאה שנוגע בהעצמות והעצמיות”, וא"כ נוגע בעיקר מה שבפנימיותם ובעצמיותם.

